

EBÜ UBEYDE et-TEYMİ

(bk. MA'MER b. MÜSENNÂ).

**EBÜ UBEYDULLAH
el-MERZÜBÂNİ**

(bk. MERZÜBÂNİ).

EBÜ ÜMÂME

(أبو أمامة)

Ebü Ümâme Südey b. Aclân
b. Vehb el-Bâhilî
(ö. 86/705)

Sahâbî.

600 yılı başlarında doğdu. Bâhile kabilesine mensup olan Ebü Ümâme'nin İslâmiyet'i ne zaman kabul ettiği belli değildir. Uhud Gazvesi'ne katıldığına dair olan rivayet zayıf görülmekle beraber Hudeybiye Antlaşması'ndan önce müslüman olduğu ve bu antlaşmada hazır bulunduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber'le birlikte muhtelif gazvelere katıldı. Bu gazvelerin üçünde şehid olması için dua etmesini Resûl-i Ekrem'den ısrarla istedi. Fakat Resûlullah her defasında kendisine selâmet ve ganimet temennisinde bulundu. Hz. Peygamber onu irşad maksadıyla kendi kabilesi Bâhile'ye gönderdi. Kavminin önceleri ona ilgi göstermediği, hatta yiyecek vermeyip aç bıraktığı, ancak mânevî bir gıda ile doyurulduğunu görmeleri üzerine İslâmiyet'i kabul ettikleri rivayet edilmektedir (Hâkim, III, 641-642; Heysemî, IX, 387). Ebü Ümâme Vedâ haccında Hz. Peygamber'in yanında yer aldı. Resûlullah'ın vefatından sonra Mısır'a gittiye de bir müddet sonra Humus'a yerleşti. Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali tarafında yer aldı.

Hz. Peygamber'den başka Ömer, Osman, Ali, Muâz b. Cebel, Ebü Ubejde b. Cerrâh, Ubâde b. Sâmî ve başka sahâbîlerden 250 hadis rivayet etmiş olan Ebü Ümâme'nin rivayetlerinin çoğu Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde (V, 248-270) ve *Kütüb-i Sitt'e*'de yer almıştır (bk. Wensinck, VIII, 123-124). Hadisi duyduğu gibi rivayet edebilmek için titizlik gösterir, bir hadisi Hz. Peygamber'den yalnız bir defa duymakla onu rivayet etmeyeceğini söylerdi (*Müsned*, V, 250). Tâbiîn neslinden Mekhûl eş-Şâmî, Hâlid b. Ma'dân, Ebü İdrîs el-Havlânî, Recâ b. Hayve gibi âlimler ve Suriyeli muhaddisler kendisinden rivayette bulunmuşlardır.

Ebü Ümâme 86 (705) yılında 106 yaşında iken Humus'ta vefat etti. 81 (700),

82 (701), hatta 91'de (710) öldüğü de ileri sürülmüştür. İbn Hibbân'ın 86 yılında yetmiş bir yaşında öldüğünü söylemesi yanlışlık eseri olmalıdır. *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*'ta da doksan bir yaşında öldüğü belirtilmektedir. Vefatı konusundaki bu ihtilâflara rağmen onun Humus'ta en son vefat eden sahâbî olduğu kabul edilmektedir.

Hz. Peygamber'in, "Sen bendensin, ben de senden" diyerek iltifat ettiği söylenen (İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 421) Ebü Ümâme gösterişi sevmez, bazı kerâmetlerinin ortaya çıkması onu rahatsız ederdi. Mescidde secdeye kapanıp ağlayan birini, bunu evinde yapması gerektiğini söyleyerek uyarmıştı. Cömert bir insan olan Ebü Ümâme eline geçen her şeyi muhtaçlara dağıtır, hiçbir fakiri geri çevirmezdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 123-124; *Müsned*, V, 248-270; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 641-642; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 411-412; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 326-327; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvî), s. 134; İbn Ebü Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 454; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 50; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, I, 733-736; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, III, 16; VI, 16-17; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 405; IV, 477; Nevevî, *Tehzîb*, II, 176; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, III, 359-363; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 81-100*, s. 226-230; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IX, 386-387; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 420-421; a.mlf., *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 420-421; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 96; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, VI, 419-424.

KEMAL SANDIKÇI

EBÜ ÜSEYD

(أبو أسيد)

Ebü Üseyd Mâlik b.
Rebîa b. el-Beden es-Sâidî
(ö. 40/660-61 [?])

Sahâbî.

Medineli olup Hazrec kabilesine mensuptur. Başta Bedir olmak üzere bütün gazvelere katıldı. Mekke fethinde Benî Sâide'nin sancaktarlığını yaptı. Ebü Üseyd'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadislerden yirmi sekizi Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde (Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, II, 539), on dördü Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde bulunmaktadır (III, 496-498). Kendisinden oğulları Münzir, Hamza ve Zübeyr ile ashaptan Enes b. Mâlik, Sehl b. Sa'd, tâbiünden Ebü Seleme b. Abdurrahman, Abbas b. Sehl b. Sa'd ve Abdülmelik b. Saîd b. Süveyd gibi muhaddisler rivayette bulundular. Hz. Osman'ın şehid edilmesinden (36/656) bir süre önce gözlerini kaybetti. Bu se-

beple müslümanlar arasındaki kargaşayı kendisine göstermediği için Allah'a hamdederdi.

Ebü Üseyd'in 40 (660-61) yılında vefat ettiği söylenmekte, Zehebî de bu görüşü benimsemektedir. Ancak onun 30 (650-51), 60 (679-80) veya 65 (684-85) yılında yetmiş beş, yetmiş sekiz veya seksen yaşında vefat ettiği de ileri sürülmektedir. 60 yılında öldüğü doğru ise ehl-i Bedir'den en son vefat eden odur.

Ebü Üseyd'in boyu çok kısa, gür saçları ile sakalı bembeyazdı. Bıyığını iyice kısalttığı, parmağına altın yüzük taktığı ve bu yüzüğün vefatı sırasında parmağından çıkarıldığı rivayet edilmiştir (İbn Sa'd, III, 558). Bedir Gazvesi'nden bahsederken, "Eğer görebilseydim (gözlerim açılıp şu anda sizinle Bedir'de olsaydık) yardıma gelen meleklerin ortaya çıktığı vadiyi size gösterirdim" derdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 496-498; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 557-558; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 429; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 515; İbn Abdülber, *el-İstfâb*, III, 371-372; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 23-24; VI, 13-14; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, II, 538-540; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 11-40*, s. 655-657; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 344; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 15-16; Hazrecî, *Hulâsatü Tezhîb*, s. 367; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethul-lah), V, 261.

İSMAİL L. ÇAKAN

EBÜ VÂİL

(bk. ŞAKİK b. SELEME).

EBÜ VÂKID el-LEYSİ

(أبو واقد الليثي)

Ebü Vâkid el-Hâris
b. Avf el-Leysî
(ö. 68/687-88)

Sahâbî.

Adının Avf b. Mâlik, Hâris b. Mâlik veya Avf b. Hâris olduğu da zikredilmiştir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakta, Medineli sahâbîlerden sayılmaktadır. İslâmiyet'in ilk yıllarında veya Mekke'nin fethedildiği yıl (8/629-30) müslüman olduğuna dair farklı iki rivayet vardır. Ebü Vâkid'in Huneyn Gazvesi'nden (8/630) söz ederken o günlerde hidayete yeni kavuştuğunu belirtmesi (İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 216) ikinci görüşü doğrulamakta, buna göre Bedir Gazvesi'nde bulunduğu dair rivayetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Ebü Vâkid Huneyn'de olduğu gibi Mekke'nin fethinde de Kinâ-

EBÜ VÂKID el-LEYSİ

ne kabilesinin sancaktarı idi. Hz. Ömer devrinde Suriye fetihlerine katıldı. Yermük Savaşı'nda (15/636) bulundu. Hayatının son yılını Mekke'de geçiren Ebû Vâkîd el-Leysî 68 (687-88) yılında burada vefat etti ve Muhâcirün Mezarlığı'na gömüldü. 65'te (684-85) öldüğü ve o sırada altmış beş, yetmiş, yetmiş beş veya seksen beş yaşında olduğu da rivayet edilmektedir.

H. Peygamber'den başka Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Esmâ bint Ebû Bekir'den hadis rivayet etti. Kendisinden de oğulları Abdülmelik ve Vâkîd ile Atâ b. Yesâr, Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Süleyman b. Yesâr, Ubeydullah b. Abdullâh b. Utbe gibi tâbiîler rivayette bulundular. Yirmi dört hadisten ibaret olan rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almış olup bunlardan on yedisi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indedir (V, 217-219).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 289; Vâkîdî, *el-Meğâzî*, III, 820, 890-891, 896, 990; *Müsned*, V, 217-219; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 82-83; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 215-216; İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eşer* (nşr. Ali Hasan), Kahire 1975, s. 367; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 409; VI, 325-326; Zehebî, *A'âmû'n-nübela*, II, 574-576; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 270-271; a.mlf., *el-İşâbe*, IV, 216; Hazrecî, *Hulâşatü Tezhib*, s. 462.

ASRİ ÇUBUKÇU

EBÜ YA'KÜB el-MUVAHHİDİ

(bk. YÜSUF b. ABDÜLMÜ'MİN).

EBÜ YA'KÜB en-NEHRECÜRİ

(أبو يعقوب النهرجوري)

Ebû Ya'kûb İshâk

b. Muhammed en-Nehrecürî

(ö. 330/941)

İlk devir sûfilerinden.

Basra ile Abadan arasında bulunan Nehrecür'da doğdu. Cüneyd-i Bağdâdî ve Amr b. Osman el-Mekkî gibi tanınmış sûfilerle arkadaşlık etti. Ebû Ya'kûb es-Sûsî'nin öğrencisi oldu. Uzun yıllar Mekke'de yaşadı ve orada vefat etti. Kelâbâzî onu eser sahibi sûfiler arasında sayarsa da kaynaklarda herhangi bir eserine rastlanmamaktadır.

Nehrecürî'ye göre âbid Allah'a endişe ile ibadet eder, ârif ise O'na özlemle yaklaşır. Allah'ı bilen O'ndan gafil olmaz. Mânevî hallerin en faziletlisi şeriat ilmine uygun olanıdır. Nitekim bu düşüncesi se-

bebiyle çağdaşı Hallâc'ın görüşlerini reddetmiştir.

Nehrecürî'nin yakîn* kavramı hakkındaki görüşleri dikkat çekicidir. Ona göre kul yakînin hakikatine tam olarak ulaştığında onun nazarında belâlar nimet, rahatlık ise musibet halini alır. Gözlerin gördüğüne ilim, kalplerin gördüğüne ise yakîn denir. Kul kismete razı olursa yakîni kemale erer. Arştan arza kadar bütün sebeplerle ilgiyi kesmedikçe, yani gerçek sebebin Allah olduğunu idrak etmedikçe yakîne ulaşamaz. Her şeyde tek müessir Allah'tır. Yakindeki artışın sonu yoktur; kişinin dindeki anlayış ve derinliği arttığı nisbette yakîni de artar. Yakîn, gayb halindeki imanın âdetâ müşahedeye dönüşmesidir.

Ona göre kişinin Allah hakkındaki bilgisi arttıkça hayreti de artar. Allah'ı en iyi bilen, O'nun huzurunda en fazla hayrete düşendir. Bir kimse tevhid yoluna taklitle koyulursa mârifetten uzak kalır. Kötü zandan sakınmak, insanların bize karşı kötü zan beslemesine yol açacak davranışlardan kaçınmamız anlamına gelir. Şükrü eda edilen nimet son bulmaz, nankörlük edilen nimet ise devam etmez. Amellerin en faziletlisi ilme uygun olanıdır. Dünya bir deniz, âhiret onun sahilidir; bu sahile ulaşmak ancak takvâ gemisiyle mümkün olur. Allah'a götüren yol hakkında sorulan bir soruya, "Cahillerden sakın, âlimlerle dost ol, ilme sarıl, zikre devam et. Böyle yaparsan yol ehli olursun" cevabını vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lüma*, s. 79, 102, 103, 256, 271; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, Kahire 1388/1969, s. 43; Sülemî, *Tabakât*, s. 379; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 206; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1386/1966, s. 45; Hücürî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 253; Herevî, *Tabakât*, s. 341; Attâr, *Tezkiretül-eulyâ*, II, 80; Yâkût, *Mu'cemül-büldân*, V, 319; Safedî, *el-Vâfî*, VIII, 423; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 180; Şarânî, *et-Tabakât*, I, 111; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 22; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 325; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâîk*, II, 98.

MEHMET DEMİRCİ

EBÜ YA'KÜB es-SİCİSTÂNİ

(أبو يعقوب السجستاني)

Ebû Ya'kûb İshâk

b. Ahmed es-Sicistânî

(ö. 393/1003 [?])

Ünlü İsmâilî dâî ve âlimlerinden.

Sicistânî nisbesinin kısaltılmışı olan Siczî diye de bilindiği gibi Bendâne lakabıyla da anılır. Horasan'ın güneyindeki Sicistan bölgesinde Fars kökenli bir

aileden gelmektedir. Meşhur İran kâhramanı Rüstem'in soyundan olduğu rivayeti yanında dedesinin Kûfe'den Sicistan'a gidip yerleştiği de nakledilir. Fâtımî Halifesi Muiz-Lidîillâh zamanında (953-975) Buhara bölgesinde dâî olan Sicistânî'nin doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Ancak İsmâiliyye davasına karşı olanlar tarafından Türkistan'da öldürüldüğü muhakkaktır. Abdülkâhîr el-Bağdâdî, Mâverâunnehir Dâisi Muhammed b. Ahmed en-Nesefî (en-Nahşebî) ve Ebû Ya'kûb es-Sicistânî'nin sapıklıkları yüzünden katledildiklerini belirtir (*el-Farq*, s. 283). Nesefî'nin 331'de (942-43) öldürüldüğü bilinmektedir. Çağdaş araştırmacılar arasında bazıları, Bağdâdî'nin bu ifadesine dayanarak Nesefî gibi Sicistânî'nin de 331'de öldürüldüğünü ileri sürmüşlerse de (Mustafa Gâlib, s. 173; Hasan İbrâhim Hasan, s. 472) bu görüş isabetli değildir. Zira Ebû Ya'kûb es-Sicistânî, *Kitâbü'l-İttihâr* adlı eserinin dokuzuncu babı olan "Ma'rifetü'l-kıyâme"de (s. 82) Hz. Peygamber'in vefatının üzerinden 350 küsur yıl geçtiğini belirtmekte, dolayısıyla adı geçen eserin 361 (971) yılından sonra yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Buna yakın bir ifade de aynı eserin on üçüncü babı olan "el-Vudû' ve't-tahâre"de (s. 111) geçer. Ayrıca *el-Mevâzîn* ve *el-Mebde' ve'l-me'âd* adlı risâlelerinde, 386 (996) yılında Fâtımî halifesi olan Hâkim-Biemrillâh'tan söz ederken onun asrının imâmı olduğu şeklindeki ifadesinden, kendisinin belirtildiği tarihte hayatta olduğu sonucunu çıkmaktadır. Öte yandan Reşîdüddin Fazlullah'ın, Sicistânî'yi Gazneli Mahmud'un hâkimiyetini kabul eden Saffârî hânedanından Halef b. Ahmed'in 393 (1003) yılında katlettiğini belirten ifadesinden hareket eden İsmail K. Poonawala, onun 386-393 (996-1003) yılları arasında öldürüldüğü görüşünü ileri sürer (*Essays on Islamic Civilization*, s. 275).

IV. (X.) yüzyıl, İsmâilî düşüncesinin en meşhur ve en büyük şahsiyetlerinin yetiştiği dönem olup Ebû Ya'kûb es-Sicistânî bu şahsiyetlerin en ön sıralarında yer alır. Onun adı Muhammed b. Ahmed en-Nesefî, Ebû Hâtim er-Râzî, Hamîdüddin el-Kirmânî gibi büyük dâîlerle beraber anılır. Muiz-Lidîillâh devrinde Buhara bölgesinin sorumlu dâisi iken hocası Nesefî'nin öldürülmesi üzerine muhtemelen Horasan'la beraber Rey'deki İsmâilîler'in de ilmî liderliğini üstlenmiştir.